

Pratarmė

Lietuvos gyventojai, be abejonės, ir užsienio svečiai, keliaudami po šalį, dažnai pakelėse, sodybose, miestelių aikštėse, bažnyčių šventoriuose pastebi rymančius puošnius kryžius, grakščius stogastulpius, solidžius koplytstulpius, nedideles koplytėles. Šie kryždirbystės paminklai jau ne vieną šimtmetį yra neatsiejama lietuviško kraštovaizdžio dalis. Besidomintys šia išraiškinga liaudies meno sritimi neretai yra varė albumus, leidinius, pristatančius visos Lietuvos ar atskirų regionų, apskričių ar vietovių kryždirbystę, susipažinę su XIX–XX a. pradžios, vėlesnių ir dabartinių kryždirbių kūryba. Plačiau visuomenei Lietuvos kryždirbystė labiau pažįstama kaip meninė raiška, o jos istorinė raida yra žinoma ir įsisąmoninta dar gana menkai. Lietuvos kultūros tyrimų instituto Sakralinio meno paveldo skyriaus mokslininkės, tyrinėjančios kryždirbystės paveldą, parengė šį dvikalbį (lietuvių ir anglų kalbomis) leidinį, kuriame populiariai pristato visuomenei aktualias temas, aprėpiančias lietuvių kryždirbystės raidą nuo jos užuomazgų iki šių dienų realijų.

Skaitytojai supažindinami su ankstyviausiais kryžių paminėjimais Lietuvoje XVI a., tradicijos išplitimu XVIII–XIX a., XX a. pradžioje pradėtais kryždirbystės tradicijos tyrimais, paminklų formų klasifikacija, paminklų statybos paskatomis ir priežastimis, kryždirbystės amato specifiška, unikalaus kryždirbio ir dievdirbio Vinco Svirskio kūryba, apžadų kalnelių susidarymo aplinkybėmis, Kryžių kalno istorija, kryžiaus-karavyko kilme ir paplitimu Lietuvoje, tarpukariu subrandinta „lietuviško“ kryžiaus idėja, kryždirbystės sovietmečiu ir išėivijoje ypatybėmis, jos raida po 1990 m.

Gyvavusi per šimtmečius ir pasiekusi mūsų dienas kryždirbystės tradicija sulaukė pasaulinio įvertinimo. Dėl formų įvairovės ir meniškumo, vaidmens žmonių, šeimų, bendruomenių ir tautos bei valstybės gyvenime, ypač dėl nepaprasto gyvybingumo net ir nepalankiais istoriniais laikotarpiais, taip pat dėl tradicinių formų gyvavimo dabarties visuomenėje ji 2001 m. buvo paskelbta UNESCO Žmonijos nematerialaus ir žodinio paveldo šedevru, o 2008 m. įtraukta į UNESCO Reprezentatyvųjų žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą.

Tikimės, kad šis leidinys, skirtas kultūros ir meno vertybėmis besidomintiems Lietuvos žmonėms ir užsienio skaitytojams, plačiau paskleis žinią apie šį vertingą mūsų kultūros paveldą, padės giliau pažinti kryždirbystės tradiciją, ją išsaugoti ir puoselėti.